

0%B5%D0%B8%CC%86%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%82-D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf

8. Медіація. Безоплатна правнича допомога. <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

УДК 347.921

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.2.6>

ПОКОТИНСЬКИЙ М.А.

РОЗВИТОК НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ АВТОРІВ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ТА СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИХ ПРАВ

DEVELOPMENT OF REGULATORY CONSOLIDATION OF THE RIGHTS OF AUTHORS OF COMPUTER PROGRAMS AND JUDICIAL PROTECTION OF THESE RIGHTS

Стаття присвячена наданню характеристики розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм та їх судового захисту, визначенню на цій основі перспектив подальшого дослідження окресленої проблематики. Виокремлено наступну періодизацію розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм та їх судового захисту. Перший етап охоплено вказаний розвиток за період до набуття Україною незалежності. Другий – починається із набуттям Україною незалежності та триває наразі. У межах першого етапу виділено два принципово різні процеси розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм. Перший мав місце у світі, у США та державах європейського простору (Німеччина, Велика Британія, Бельгія, Франція, Австрія та деякі інші). Другий мав місце на території сучасної України починаючи з 1925 року та завершуючи 1990 роком. У межах першого процесу констатовано поступове формування проблематики співвідношення авторського права та патентного права як різних правових форм охорони прав авторів (розробників) комп'ютерних програм. У межах другого процесу поступово сформувався підхід щодо застосування авторського права до охорони прав авторів комп'ютерних програм. У межах другого етапу констатовано істотний вплив радянської спадщини правового регулювання досліджуваного питання та водночас активні євроінтеграційні процеси, що зумовили активне проникнення світових правових підходів до національної правової системи. Констатовано розгляд законодавцем комп'ютерних програм як об'єктів авторського права, водночас в окремих випадках можливим є отримання на комп'ютерну програму патенту на винахід (корисну модель), зокрема якщо програма інтегрована у певний пристрій або процес, що є об'єктом патентування. Перспективами подальших досліджень визначено питання уточнення співвідношення авторського та патентного права у врегулюванні питань захисту прав авторів (розробників) комп'ютерних програм.

Ключові слова: автор, винахідник, корисна модель, комп'ютерна програма, судовий захист, цивільне судочинство.

The article is devoted to providing a description of the development of the legal regulation of the rights of authors of computer programs and their legal protection, determining on this basis the prospects for further research of the outlined issues. The following periodization of the development of legal regulation of the rights of authors of computer programs and their legal protection is highlighted. The first stage covered the specified development for the period before Ukraine gained independence. The second – begins with the acquisition of independence by Ukraine and continues to this day. Within the framework of the first stage, two fundamentally different processes of development of the legal regulation of the rights of authors of computer programs are distinguished. The first took place in the world, in the USA and the states of the European space (Germany, Great Britain, Belgium, France, Austria and some others). The second took place on the territory of modern Ukraine starting from 1925 and ending in 1990. Within the framework of the first process, the gradual formation of the problem of the relationship between copyright and patent law as different legal forms of protection of the rights of authors (developers) of computer programs was ascertained. Within the framework of the second process, an approach regarding the application of copyright to the protection of the rights of authors of computer programs was gradually formed. Within the scope of the second stage, the significant influence of the Soviet heritage on the legal regulation of the researched issue and at the same time active European integration processes, which led to the active penetration of world legal approaches into the national legal system, were ascertained. It is noted that the legislator considers computer programs as objects of copyright, while in some cases it is possible to obtain a patent for an invention (utility model) for a computer program, in particular if the program is integrated into a certain device or process that is the object of patenting. Prospects for further research are defined as the issue of clarifying the ratio of copyright and patent law in the settlement of issues of protection of the rights of authors (developers) of computer programs.

Key words: *author, inventor, useful model, computer program, legal protection, civil proceedings.*

Вступ. Пунктом 26 статті 1, статтю 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX (далі – Закон «Про авторське право і суміжні права») [1] комп'ютерна програма віднесена до об'єктів авторського права. Водночас, у юридичній літературі зустрічаються позиції про можливість застосування патентного законодавства щодо надання правової охорони комп'ютерній програмі, зокрема положень Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. № 3687-XII, при цьому аналізуються переваги та недоліки патентування порівняно із реєстрацією авторського права, що свідчить про затребуваність такої форми захисту [2; 3, с. 206].

Історичний досвід розвитку врегулювання питань захисту прав авторів комп'ютерних програм свідчить про неоднозначність процесів становлення законодавства, велику питому вагу патентного законодавства у розвинених зарубіжних державах, в тому числі державах – членах ЄС, що ставить проблематику співвідношення авторського права та патентного права щодо врегулювання досліджуваних питань. Питання чи розглядати комп'ютерну програму як об'єкт авторського права або як об'єкт патентного права має критичне значення для судового захисту прав авторів комп'ютерних програм. Адже, принципово різними є: положення матеріального законодавства, в тому числі презумпцій, що застосовуються судами; судові експертизи, що проводяться у таких справах; спеціалізовані знання судових представників, що здійснюють представництво інтересів у таких справах тощо. Умовою розв'язання окресленої проблематики є її історичне дослідження.

Проблематиці захисту прав авторів комп'ютерних програм приділяла увагу значна кількість дослідників. Варто відзначити роботи, присвячені: режиму правової охорони комп'ютерних програм у контексті національного та міжнародного досвіду (2023 р.) [3], уніфікації і гармонізації законодавства з охорони прав інтелектуальної власності держав-членів ЄС та законодавства України (2019 р.) [4], проблемам удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності в процесі інтеграції України в Європейський дослідницький простір (2017 р.) [5, с. 242–243]. Водночас, вказані роботи або не містять відповідних пропозицій, або недостатньою мірою враховують історичний досвід розвитку досліджуваного законодавства.

Постановка завдання. Метою статті є надання характеристики розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм та їх судового захисту, визначення на цій основі перспектив подальшого дослідження окресленої проблематики.

Результати дослідження. Правове регулювання використання комп'ютерних програм та судового захисту їх авторів починає своє становлення із середини 1950-х років, коли почали з'являтися перші електронно-обчислювальні машини (далі – ЕОМ).

Ознаками комп'ютерної програми як об'єкта авторського права виділяються зокрема: здатність приводити в дію комп'ютер і досягати результату; вираження у формі, придатній до зчитування комп'ютером (п. 26 ст. 1, ст. 20 Закону «Про авторське право і суміжні права»). Водночас, виділяється й така вимога до комп'ютерної програми: вираження у вихідному або об'єктному коді. Комп'ютерна програма може являти собою набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді (п. 26 ст. 1 вказаного Закону). Комп'ютерна програма як об'єкт права інтелектуальної власності складається з тексту комп'ютерної програми та додаткових інформаційних елементів [6, с. 54, 183]. Тому комп'ютерна програма є об'єктом охорони саме авторського права. З огляду на це, історичне дослідження розвитку правового регулювання та судового захисту прав авторів комп'ютерних програм варто проводити у контексті історичного розвитку авторського права. Такий підхід дозволить, з одного боку, виявити сутнісні аспекти авторського права з точки зору захисту прав авторів комп'ютерних програм, а з іншого, дозволить виділити ключові властивості комп'ютерної програми як об'єкта авторського права.

Перші згадки про нормативне закріплення прав автора сягають часів Давнього Риму, водночас у римському приватному праві не розрізняли права інтелектуальної власності автора та право власності на матеріальний об'єкт, у якому відображено результати діяльності автора [7, с. 28]. Відповідно, захист прав автора міг здійснюватись у межах легісаційного процесу, одночасно із правом власності на річ. При цьому існувала можливість укладення мирової угоди, що називалась *transactio* та полягала у досягненні сторонами домовленості щодо вирішення їх спору. *Transactio* могла укладатись на першій стадії легісаційного процесу, у межах якої відбувалась підготовка справи до другої стадії (розгляд суддею по суті). Таким чином, мирова угода могла бути укладена до передання справи на розгляд судді. Невиконання *transactio* мало наслідком утворення «недоброї репутації» щодо боржника [8, с. 17–18].

Починаючи з X століття на території сучасної України захист прав автора відбувався за положеннями Руської Правди, що містила норми не тільки матеріального, але й процесуального характеру. Так, закріплювались єдині загальні засади судового процесу (які можуть бути охарактеризовані як обвинувально-змагальні), визначались основні правила використання доказів [7, с. 28]. Водночас, варто констатувати не притаманність тогочасному судовому процесу розглядів спорів про захист авторського права, оскільки основними категоріями справ були спори побутового характеру: відшкодування шкоди внаслідок крадіжки чи заподіяння тілесних ушкоджень, сімейні та спадкові спори тощо. Певною мірою цьому сприяв і стан матеріального законодавства тих часів: відсутність виділення авторського права чи права інтелектуальної власності у окремий правовий інститут.

Подібна ситуація спостерігалась протягом достатньо тривалого часу, аж до 1920-х років, коли особливості захисту саме авторських прав отримали нормативне закріплення у «Основах авторського права», що було прийнято 30.01.1925 р. До цього часу можливо умовно виділити наступні ключові періоди розвитку судового захисту суб'єктивних прав, в тому числі прав авторів: X ст. – перша половина XIV ст. (застосування правил Руської Правди з питань судового захисту суб'єктивних прав, в тому числі прав авторів); 1864 р. (перебування переважної частини території України під владою Речі Посполитої, Польського та Литовського князівств, і відповідно, дія на відповідній території України Першого, Другого та Третього Литовських статутів); до 1917 року (прийняття у 1864 році Статуту цивільного судочинства, яким визначено змагальні засади цивільного судочинства, вирішено проблеми, пов'язані із становим характером судового процесу, скорочено кількість судових інстанцій, запроваджено передовий європейський досвід судочинства, а в ряді випадків – навіть випереджено його); з 1917 р. по 1990 р. (негативне відношення до приватної власності та приватного інтересу, як наслідок – інквізиційні засади судового процесу. Хоча процесуальними кодексами 1924 р. та 1929 р. й було закріплено принципи диспозитивності та змагальності, реально їх дія була достатньо обмеженою. Вказане стосувалось і розгляду справ про захист авторських прав) [7, с. 28–30; 9, с. 118].

Вказані позиції характеризують загальні тенденції розвитку судового захисту прав авторів у період до набуття Україною незалежності. Виділяючи окремі акценти, варто вказати, що

Литовські статuti не визначали спеціальних засад судового захисту прав авторів, тобто щодо розгляду цих справ поширювався загальний порядок цивільного судочинства. Водночас, Литовські статuti відзначались високим рівнем деталізації порівняно із положеннями Руської Правди та мали новаційний характер на свій час. Зокрема, було запроваджено такі інститути судочинства, як: можливість оскарження судових рішень (у визначених законодавством випадках); любовні суди, для яких основною метою діяльності визначалось примирення сторін. Крім того, порівняно із Руською Правдою було деталізоване визначення процесуальних прав та обов'язків сторін, а також деталізовано правила процедури цивільного судочинства у цілому [8, с. 18–24].

Дослідження розвитку судового захисту прав авторів комп'ютерних програм на території сучасної України у період часу до 1990 року вимагає проведення порівняльного аналізу із відповідними світовими тенденціями, оскільки саме із 1950-х років у США та Європі створюються передумови для активного розвитку вказаного правового регулювання: поява перших електронно-обчислювальних машин [6, с. 54].

Першими подібними до комп'ютерних програм продуктами були програми діяльності ЕОМ, які розглядалися як невід'ємне ціле із ЕОМ: програмно-апаратний обчислювальний комплекс. Іншою особливістю були ускладнення обігу комп'ютерних програм, зумовлених некомпактністю методів та засобів збереження та перенесення інформації, забезпечення їх читабельності для машини. Крім того, виробник ЕОМ та програмно забезпечення до неї виконував і функції сервісного обслуговування конкретної ЕОМ, що надавало можливості запобігати несанкціонованому поширенню своїх комп'ютерних програм. Вказане зумовлювало й відсутність умов для порушення прав авторів на ці програми (алгоритми). Початок принципово нових напрямів розвитку правового регулювання охорони комп'ютерних програм пов'язується із появою нового способу фіксації та використання програми, а саме за допомогою перфострічок та перфокарт. Почалось усвідомлення програми як окремого продукту, хоча у правовому полі єдиним об'єктом права продовжувала виступати система «машина-програма». Втім, зазначена система вже могла виступати об'єктом патентного права.

Про подальші якісні зміни у правовому регулюванні використання комп'ютерних програм та засобів захисту прав їх авторів можна стверджувати починаючи з 1964 року, коли у Відомстві з авторських прав США вперше було розпочато реєстрацію комп'ютерних програм. Комп'ютерна програма визнавалася видом твору та мала відповідати двом критеріям охороноздатності, що висувалися для творів: бути опублікованим та бути здатним для читання (сприйняття очима). У Європі в той час мала місце патентна реєстрація винаходів, що засновувались на комп'ютерних програмах. Водночас, через неготовність патентної системи до нових об'єктів цивільного обігу (комп'ютерних програм), в окремих випадках винаходи, що ґрунтувались на комп'ютерних програмах, не могли отримати правову охорону, що призводило до судових спорів. Відповідна судова практика сприяла формуванню критеріїв патентоздатності щодо таких винаходів. У підсумку з'являється новий об'єкт патентування: комп'ютерна програма, але за умови що вона нерозривно пов'язана із новим застосуванням ЕОМ або новим способом керування ЕОМ [6, с. 54–60].

Третій етап правової охорони комп'ютерних програм як об'єкта права інтелектуальної власності відбувався протягом 1960-х–1970-х років та характеризувався відсутністю єдиної позиції патентних відомств щодо визнання комп'ютерної програми об'єктом патентного права. Патентні відомства США, Австрії, Швейцарії, Австралії зайняли принципову позицію про неможливість надання патентної охорони комп'ютерній програмі у випадках, коли у ній використовувались математичні алгоритми, оскільки це призводило б до патентування математичних алгоритмів. Інший підхід, про визнання таких комп'ютерних програм об'єктом правової охорони, базувався на визнанні їх не математичними алгоритмами, а вказівками щодо раціональної організації діяльності. Таким чином, комп'ютерна програма продовжувала бути предметом охорони авторського права та патентного права.

Четвертий етап правового регулювання правового регулювання охорони комп'ютерних програм та захисту прав авторів розпочався з середини 1970-х років, з появою персональних комп'ютерів, які набули масового поширення. Комп'ютерні програми почали виробляти без жорсткої прив'язки до конкретного апарату та виконання вузькоспеціалізованих задач, а виробляти комп'ютерні програми почали спеціалізовані суб'єкти, що виробляли тільки їх і не виробляли обладнання, для якого програми призначаються. Це зумовило поступове визнання комп'ютерних програм як окремого об'єкта правової охорони, хоча єдиного підходу до правового регулювання їх використання не було сформовано. Засоби зберігання та перенесення комп'ютерних програм теж зазнали змін, замість перфокарт та перфострічок використовувались аудіокасети,

а у подальшому – дискети. Внаслідок цих процесів утворилися умови для незаконного використання комп'ютерних програм («піратства»). Основна проблематика розвитку нормативного регулювання правової охорони комп'ютерних програм полягала у обранні двох підходів: застосування авторського права із необхідними адаптаціями (цим шляхом пішли економічно розвинені держави, такі як США, Велика Британія, ФРН тощо); централізована розробка спеціального законодавства із цих питань. Головною причиною першого підходу можна вважати подібність процесів створення комп'ютерних програм та літературних (наукових) творів. При цьому розвиток обох напрямів гальмувався стрімким розвитком самих комп'ютерних програм та їх ринку. Це ускладнювало побудову ефективного та стабільного законодавства. Загальним напрямом четвертого етапу розвитку правової охорони комп'ютерних програм можна вважати конкретизацію наявного законодавства про авторське право [6, с. 60–70].

Певна соціальна та політична ізоляція України протягом 1917–1990 років від світових процесів розвитку захисту прав авторів комп'ютерних програм зумовили особливості правового регулювання у цій сфері. Основними рисами вказаного розвитку можна вважати наступні: основою розвитку законодавства був обмін досвідом із розвиненими державами, які на той час вже були на третьому етапі розвитку; використання комп'ютерних програм та алгоритмів передбачалося на безоплатній основі у вільному доступі, а винагорода авторів програм охоплювалася їх заробітною платою; існувала практика переведення алгоритмів у «матеріальну» площину шляхом створення спеціалізованих пристроїв, що їх використовували, і тільки у цьому разі на відповідний алгоритм можна було отримати авторське свідоцтво; до 1987 року комп'ютерні програми не розглядалися як об'єкт авторського права, а після – як об'єкт авторського права і речового права одночасно [6, с. 70–72].

До 1963 року процесуальне законодавство не закріплювало процесуальних особливостей розгляду і вирішення спорів про захист авторських прав. Більше того, до прийняття 30 січня 1925 року Основ авторського права матеріально-правове регулювання теж не містило авторського права як відокремленого інституту.

18.07.1963 р. було прийнято Цивільний процесуальний кодекс України, яким у ч. 1 ст. 126 встановлено альтернативну підсудність позовів, що виникають з авторського права на винахід, відкриття, промисловий зразок, корисну модель, раціоналізаторську пропозицію, зокрема що такі позови можуть подаватися також за місцем проживання позивача [10]. Вказану норму варто вважати першим випадком нормативного закріплення процесуальних особливостей розгляду справ про захист авторського права.

У період незалежності України нормативним актом, яким врегульовано одночасно і матеріально-правові авторських прав і процесуальні аспекти їх захисту став Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ, яким комплексно врегульовано питання: сфери правового регулювання (ст. 1); кола творів, які отримують авторсько-правову охорону (ст. 5); виникнення та здійснення авторського права (ст. 9) та інші принципові матеріально-правові питання авторського права. В тому числі, отримали охорону авторським правом комп'ютерні програми як літературні письмові твори (п. 1 ч. 1 ст. 5 вказаного Закону), а також закріплено положення щодо вільного відтворення комп'ютерних програм: випадки, сфера обов'язків суб'єкта відтворення, умови відтворення (ст. 18 вказаного Закону). Крім того, у розділі 5 зазначеного Закону вирішено окремі питання, що мають безпосереднє значення для здійснення судового захисту прав авторів: визначення порушення авторського права (ч. 1 ст. 41); найзагальніші положення про порядок захисту авторських прав (ст. 42); способи захисту авторських прав (ст. 43) та деякі інші. Водночас, процесуальні особливості розгляду цивільних справ щодо захисту прав авторів саме комп'ютерних програм не знайшли свого закріплення і в цьому Законі.

Водночас, необхідно відмітити акти міжнародного регулювання, в яких отримали нормативне закріплення підсумки дискусії щодо визначення правового статусу комп'ютерних програм як об'єктів авторського права чи об'єктів патентного права. Такими актами є: Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 20.12.1996 р., Директива ЄС про правову охорону комп'ютерних програм від 14.05.1991 р. № 91/250/ЄС, Угода СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 01.01.1995 р. (Угода TRIPS). Комп'ютерна програма була віднесена до об'єктів авторського права. Втім, залишились недостатньою мірою врегульованими питання охорони способу реалізації ідеї та об'єктивованого вираження комп'ютерної програми як критерію її охороноздатності [6, с. 73].

Розвиток нормативного закріплення процесуальних особливостей судового захисту прав авторів, в тому числі й прав авторів комп'ютерних програм відбувся із прийняттям у 2004 році

Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (далі – ЦПК України) [10]. Так, закріплено повноваження суду забезпечити позов до його подання з метою запобігти порушенню права інтелектуальної власності. Викладено умови застосування такого забезпечення позову та окремі вимоги до документів, що подаються до суду (ч. 4 ст. 151 ЦПК України у редакції від 18.03.2004 р.). Необхідно зазначити, що процесуальні особливості розгляду та вирішення справ про захист авторських прав отримали закріплення значною мірою у судовій практиці. Знаковою у цьому відношенні можна вважати Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р. № 5 [11].

Особливістю розвитку положень про авторське право, в тому числі про судовий захист авторських прав є критичне значення євроінтеграційних процесів національної правової системи, відображених передусім, в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. [12].

У юридичній літературі вказують на ключові положення, закріплені у: ст. 3 Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 р., ст. 2bis Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1971 р., статті 3, 31, 32 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності 1994 р., Договорі Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право 1996 р. та деяких інших міжнародних договорах. Важливе значення також мають акти рекомендаційного характеру, що утворюють стандарти та принципи європейського правового регулювання у сфері авторського права: Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 05.05.1989 р.; Європейська конвенція про спільне кінематографічне виробництво від 02.10.1992 р.; Європейська конвенція щодо питань закону про авторське право та суміжні права в межах транскордонного супутникового мовлення від 11.05.1994 р. та деякі інші. Крім міжнародних договорів згадуються також Директиви Європейського парламенту та ради ЄС, що також встановлюють принципи правового регулювання у певних сферах: Директива ЄС № 93/83/ЄС про узгодження деяких норм авторського права та прав, що відносяться до авторського права, які застосовуються до ефірного мовлення через супутник і до ретрансляції по кабелю; Директива ЄС № 93/98/ЄС про гармонізацію строку дії охорони авторського права й деяких суміжних прав та деякі інші [7, с. 33–34].

Попри національні та зарубіжні напрацювання, станом на 2010 рік склалась ситуація, коли комп'ютерна програма юридично входила до об'єктів авторського права, але фактично мала безпосередній зв'язок із раціоналізацією роботи комп'ютера для досягнення практично значимих задач, що наближало її за своїм призначенням до об'єктів патентного права. У зв'язку із цим авторське право не забезпечувало повну правову охорону комп'ютерної програми як способу реалізації певної ідеї [6, с. 73–74].

Окреслена проблема продовжує існувати протягом достатньо тривалого часу й не має остаточного вирішення й досі. Так, О.В. Іванюченко пропонує запровадити такий об'єкт патентного права, як «винахід, пов'язаний із комп'ютерною програмою», оскільки такий винахід охоплює не тільки технічні рішення, але й математичні, а отже виходить за межі класичного патентного права, що надає можливість патентувати виключно в межах технічних рішень. На практиці вказане призводить до, фактично, «обходу закону»: математичні рішення, що виходять за межі патентоспроможності, приховуються у апаратному забезпеченні, що містить виключно технічні рішення. Дослідниця наводить досвід Німеччини щодо відповідного розширення патентоспроможності та можливості патентування не тільки винаходів, що містять технічні рішення, але й винаходів, що містять математичні (науково-технічні) рішення [13, с. 191–194]. Не наводить конкретних пропозицій і Є.А. Булат, попри опрацювання вченою проблематики удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності в процесі інтеграції України в Європейський дослідницький простір, опрацювання проблема правової охорони таких об'єктів, як наукове відкриття та бізнес-метод [5, с. 242–243]. Ю.М. Капіца, за результатами опрацювання проблематики уніфікації і гармонізації законодавства з охорони прав інтелектуальної власності держав-членів ЄС та законодавства України наводить відповідні пропозиції щодо наукового відкриття та раціоналізаторської пропозиції, але не торкається такого об'єкта, як комп'ютерна програма [4, с. 213–223].

А.В. Ходош, опрацьовуючи проблематику режиму правової охорони комп'ютерних програм, вказує про дуалістичний характер цього об'єкта права інтелектуальної власності: програма становить собою код, але водночас цей код нерозривно пов'язаний із функціональним призначенням програми та її функціональними можливостями. Тому автор стверджує про необхідність

застосування комплексного підходу та використання різних форм правової охорони комп'ютерної програми, за умови чіткого визначення меж використання кожної з форм. При цьому дослідник розглядає дві форми охорони комп'ютерних програм: авторським правом та патентним правом [3, с. 206–208].

Сьогодні обидві форми правової охорони є вельми затребуваними на практиці. Так, відповідно до інформації про діяльність Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), у 2023 році на розгляд надійшло 2911 заявок на винаходи, прийнято рішення про реєстрацію об'єкта промислової власності у 1566 випадках. Надійшло 8580 заявок про реєстрацію авторського права на твір. Зареєстровано авторське право на твір у 6909 випадках. [14, с. 2, 11]. Водночас, офіційна статистика не містить даних щодо обсягів реєстрації прав саме на комп'ютерні програми у межах першої чи другої форм правової охорони.

Висновки. Доцільно виокремити наступну періодизацію розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм та їх судового захисту:

Перший етап охоплює вказаний розвиток за період до набуття Україною незалежності. Другий – починається із набуттям Україною незалежності та триває наразі.

У межах першого етапу варто казати про два принципово різні процеси розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм. Перший мав місце у світі, у США та державах європейського простору (Німеччина, Велика Британія, Бельгія, Франція, Австрія та деякі інші). Другий мав місце на території сучасної України починаючи з 1925 року та завершуючи 1990 роком. Перший процес характеризувався поступовим формування проблематики співвідношення авторського права та патентного права як різних правових форм охорони прав авторів (розробників) комп'ютерних програм. У межах другого процесу поступово сформувався підхід щодо застосування авторського права до охорони прав авторів комп'ютерних програм.

У межах другого етапу (із набуттям Україною незалежності) варто констатувати істотний вплив радянської спадщини правового регулювання досліджуваного питання та водночас активні євроінтеграційні процеси, що зумовили активне проникнення світових правових підходів до національної правової системи.

Наразі варто констатувати розгляд законодавцем комп'ютерних програм як об'єктів авторського права, водночас в окремих випадках можливим є отримання на комп'ютерну програму патенту на винахід (корисну модель), зокрема якщо програма інтегрована у певний пристрій або процес, що є об'єктом патентування.

Перспективи подальших досліджень становлять питання уточнення співвідношення авторського та патентного права у врегулюванні питань захисту прав авторів комп'ютерних програм, а також процесуальних особливостей захисту прав цих осіб.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 01.12.2023 – 2023 р., № 57, стор. 2, стаття 166.
2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII. Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 15.02.1994 – 1994 р., № 7, стаття 32.
3. Ходош А.В. Режим правової охорони комп'ютерних програм: національний та міжнародний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 205–208. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/46.pdf (дата звернення: 18.04.2024 р.).
4. Капіца Ю.М. Уніфікація і гармонізація законодавства з охорони прав інтелектуальної власності держав-членів ЄС та законодавство України : дис. ... д.ю.н.: 12.00.03. Центр інтелектуальної власності та передачі технологій. Київ, 2019. 477 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0519U001601/> (дата звернення: 18.04.2024 р.).
5. Булат Є.А. Проблеми удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності в процесі інтеграції України в Європейський дослідницький простір: дис. ... д.ю.н.: 12.00.03. Придніпровський науковий центр НАН України та МОН України. Київ, 2017. 389 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0518U000379/> (дата звернення: 18.04.2024 р.).
6. Петренко С.А. Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності АПРН України. Київ, 2010. 214 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0410U003240/> (дата звернення: 10.04.24 р.).

7. Кирдан Б.В. Захист прав автора у порядку цивільного судочинства: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 211 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U002881/> (дата звернення: 16.04.2024 р.).
8. Горещкий О.В. Процедури примирення в цивільному судочинстві: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. 201 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0419U000859/> (дата звернення: 27.04.2024 р.).
9. Довгань Г.В. Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект): дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Л., 2008. 222 с.
10. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.07.1963 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06#Text> (дата звернення: 17.04.2024 р.).
11. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 5. Вісник господарського судочинства від 2010 – 2010 р., № 5, стор. 15.
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. Офіційний вісник України офіційне видання від 26.09.2014 – 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125.
13. Іванюченко О.В. Патентно-правова охорона винаходу, пов'язаного з комп'ютерною програмою. дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2014. 250 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0414U004457/> (дата звернення: 18.04.2024 р.).
14. Інформаційний дашборд: показники діяльності ІР офісу за 2023 рік. URL: <https://nipo.gov.ua/publicna-informatsiia/> (дата звернення: 18.04.2024 р.).

УДК 347.65

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.2.7>

ТИТКОВ Д.І.

ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО В ЦИВІЛІСТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПОЛОЖЕННЯ

FOUNDATIONS FOR ACQUIRING OWNERSHIP OF REAL ESTATE IN THE CIVIL PROCESS OF UKRAINE: THEORETICAL AND LEGAL PROVISIONS

У статті розкрито підстави набуття права власності на нерухоме майно в нотаріальному процесі, цивільному процесі та виконавчому процесі України. Розглянуто основні джерела регулювання відносин щодо набуття права власності на нерухоме майно. Удосконалено визначення поняття «цивільністичний процес» в частині віднесення до його складу процесу медіації. Окреслено шляхи подальших наукових досліджень, спрямованих на захист права власності на майно. Проведено науково-практичний аналіз норм цивільного права у частині підстав набуття права власності на нерухоме майно. Запропоновано авторське визначення поняття «підстави набуття права власності на нерухоме майно». Об'єктом дослідження є підстави набуття права власності на нерухоме майно в сучасних умовах розвитку України, а саме, в умовах дії в Україні правового режиму воєнного стану. Метою дослідження є науково-практичний аналіз норм законодавства України. Запропоно-

© ТИТКОВ Д.І. – аспірант кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін (ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна») ORCID: 0009-0005-4688-9495